

**ABDUXOLIQ G'JDOVONIY HAYOTI VA ILMIY-MA'NAVIY MEROSI
TARIXIY MANBALARDA YORITILISH**

Sayfidinova Zarina Nabijon qizi

O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi

2-kurs magistranti

sayfidinovazarina042@gmail.com

Anotatsiya

Mazkur maqolada Abduxoliq G'jduvoniyning hayoti, faoliyati hamda uning ilmiy-ma'naviy merosi tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Xususan, u yashagan davrning ijtimoiy-siyosiy sharoiti, tasavvufiy qarashlari va Buxoro atrofidagi tariqatlar bilan bog'liqligi yoritiladi. Maqolada G'jduvoniya oid asarlar, undan keyingi avlod so'fiylari tomonidan aytilgan guvohliklar, manbashunoslik yondashuvi bilan ko'rib chiqilib, uning Naqshbandiya tariqatining shakllanishidagi o'rni baholanadi. Tadqiqotda tarixiy manbalar asosida G'jduvoni merosining zamonaviy ruhiy-ma'naviy hayotdagi ahamiyati ham ochib beriladi.

Kalit so'zlar: *Tasavvuf ,tariqat ,xojagon,mutasavvif,falsafa,etika,ijtimoiy masalalar,bag'rikenglik*

Annotation

This article analyzes the life, activities, and scholarly-spiritual legacy of Abdukhaliq Gijduvani based on historical sources. In particular, it examines the socio-political context of his time, his Sufi views, and his connections with Sufi orders around Bukhara. The article explores the works attributed to Gijduvani, as well as testimonies by later generations of Sufis, using a historical-source-based approach. His role in the formation of the Naqshbandi order is also assessed. The study highlights the contemporary relevance of Gijduvani's legacy in today's spiritual and moral life.

Key words: *: Sufism, religion, Khojagon, mystic, philosophy, ethics, social issues, tolerance*

Tasavvuf — islom dini doirasida shakllangan va insonning Allohga bo'lgan muhabbatini, qalb pokligini, ma'naviy kamolotni asosiy maqsad qilib olgan ruhiy va axloqiy yo'nalishdir. Uning asosiy g'oyasi – nafsni poklash, dunyoviy mayllardan voz kechish va Robbiga ixlos bilan bog'lanishdir. Tasavvuf ahli, ya'ni sufiylar, shariat amrlarini puxta ado etish bilan birga, botiniy jihatdan ham o'zini tarbiyalashga alohida e'tibor beradilar.

Tasavvuf o'z rivoji davomida turli maktab va tariqatlar shaklida namoyon bo'lib, ularning har biri ruhiy kamolotga erishish uchun maxsus usullar va tarbiyaviy

yo'llarni ishlab chiqqan. Ayniqsa, Movarounnahr va Xuroson mintaqalarida tasavvuf maktablari keng tarqalib, islom ma'naviyatining rivojiga beqiyos hissa qo'shgan.

Tasavvuf tom manodagi poklanish bo'lib bu yo'ldagi kishi insonga xos bo'lgan barcha yomon xislatlardan poklanishi eng yaxshi xislatlar bilan bezanishi, komil insonga aylanishi oxir oqibatda Xudo roziligini topib unga yetishishidir.

Abdulholiq G'ijduvoni ana shunday tasavvufiy an'analarni davom ettirgan ulug' mutasavviflardan biri bo'lib, o'zining chuqur ilmiy merosi va ruhiy tajribalari orqali islom tasavvufining rivojiga salmoqli hissa qo'shgan.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoni ismi va merosi yurtimizda keng tanilgan. Ayniqsa, 2003 yilda G'ijduvon shahrining 900 yillik to'y marosimlari munosabati bilan u kishining hayoti va faoliyatiga bo'lgan qiziqish yanada oshdi. Shuni inobatga olib, Xoja Abduxoliq G'ijduvoni kabi yirik mutasavvif olimning hayoti va ilmiy merosini o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoni (taxallusi: Xoja Jahon) o'z davrining yetuk mutasavvifi, ilohiyotshunosi va ma'naviy rahnamosi sifatida Islom olamida chuqur hurmat qozongan shaxsdir. Uning ilmiy-ma'naviy merosi tasavvuf tarixida muhim o'rin egallaydi. Abduxoliq G'ijduvoni, asosan, o'zining ruhiy yetukligi, ta'limotining salohiyati va shogirdlari orqali mashhur bo'lib, nafaqat Movarounnahr, balki keng musulmon dunyosida ham tanilgan.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoni 1103 yilda Buxoro viloyatining G'ijduvon shahrida tavallud topgan.. Nasabidan kelib chiqib, otasi — Xoja Abduxamil Rumiy Rahmatullohi Alayh ham o'z zamonasi ilm-fani va diniy hayotida muhim shaxs bo'lgan. Rumiy naslidan kelib chiqqan otasi zamonining mashhur imomi sifatida tanilgan va diniy hayotda faol ishtirok etgan. Uning otasi Abdujamil asli turkiy qabilalardan bo'lib, zamon hodisalari tufayli Buxoroga ko'chib kelgan Yosh Abduxoliq ilm olish maqsadida o'z zamonasining yetuk olimlaridan biri, Sadriddin nomli mudarrisdan ta'lim olgan. Yoshligidan ilmga va ma'naviyatga chanqoq bo'lgan G'ijduvoni, yigirma ikki yoshida Buxoroda mashhur tasavvuf piri Xoja Yusuf Hamadoni bilan uchrashadi. Ushbu uchrashuv uning hayotida tub burilish yasaydi va tasavvuf yo'liga kiradi. U bu yo'lda katta kamolot va yetuklikka erishadi.

Abduxoliq G'ijduvoni yoshligidan Qur'oni Karimni yod olish va diniy ilmlar asoslarini mukammal o'zlashtirishga kirishgan. To'qqiz yoshida Qur'onni xatm qilgani haqida manbalar xabar beradi. Yoshligidan boshlab u zikr majlislarida faol qatnashgan va ruhiy tarbiyada chuqur kamol topgan.

Uning dastlabki ustozlaridan biri tafsir ilmining yirik vakili Imom Sadriddin bo'lgan. Imom Sadriddin qo'lida Qur'on tafsirini chuqur o'rganib, nafaqat zohiriy, balki botiniy ma'nolarni anglashda yetuk mahoratga erishgan. Ayniqsa, "Udu' Rabbakum tadorru'an va xufyatan" ("Parvardigoringizni iltijo va yashirin tarzda duo

qiling") oyatining ta'limoti asosida, G'ijduvoniylar zikrni baland ovozda emas, balki qalbda va sirli tarzda ado etishni ustuvor deb bilgan.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoniylar ilm va ma'rifatni faqat kitobiy bilimlar bilan emas, balki Allohdan ato etiladigan laduniylar ilm bilan ham bog'lagan. Unga ko'ra, haqiqiy bilim sabr, fidokorlik, to'g'ri niyat va Alloh taolo marhamati orqali nasib etadi. Laduniylar ilmga erishish, uning fikricha, insonning ichki pokligi va ruhiy yetukligi bilan chambarchas bog'liqdir.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoniylar nafaqat o'zining zamonasida, balki undan keyingi asrlarda ham tasavvuf va diniy-ma'naviy hayot rivojiga beqiyos hissa qo'shgan allomalardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoniylar o'z hayotini xalqni Haq yo'liga chaqirish, haqiqat va ma'naviyatni tarannum etishga bag'ishladi. U "zikr-i ravo" usulini joriy etdi, ya'ni zikrni baland ovozda emas, dildan, ichdan takror qilishni targ'ib qildi. Uning ta'limotida xotirjamlik, ichki tozalikka intilish va Allohga samimiy bog'lanish muhim o'rin tutadi.

Abduxoliq G'ijduvoniylar yoshligidan ilmga qiziqqan, Buxoro ulamolari safida yetuk olim va murshidlar bilan muloqotda bo'lgan. Ayniqsa, Imom Sadridin kabi zamonasining mashhur mutasavviflaridan ta'lim olgani haqida ma'lumotlar mavjud. U diniy ilmlar qatori, tasavvufga doir chuqur tafakkurga ega bo'lgan va bu boradagi fikrlarini amaliyot bilan uyg'unlashtirgan.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoniylar butun hayotini Alloh taolaga ibodat va tasavvufiy hayotga bag'ishlagan buyuk mutasavvifdir. U farz va nafl amalarga e'tibor berib, ruhiy tarbiyada sabr va tavo'zu'ni asosiy mezon sifatida ko'rgan. Yoshligidan Qur'oni Karimni yod olishi, diniy ilmlarni chuqur o'rganishi uning keyingi faoliyati uchun mustahkam zamin yaratgan. G'ijduvoniylar ilmlar sirlarini egallashda, avvalo, o'z zamonasining yetuk ulamalaridan biri - Xoja Imom Sadridin bilan suhbatda bo'lib, tafsir ilmi va ruhiy kamolot saboqlarini mukammal o'zlashtirgan. U tafsir ilmidan tashqari, Alloh tomonidan ato etilgan "laduniylar ilm" haqida ham chuqur bilimga ega bo'lgan. Manbalarda ta'kidlanishicha, laduniylar ilm insonning sa'y-harakati va riyozati natijasida, Alloh marhamati bilan nasib etadigan ilohiy bilimdir. Ushbu bilim uch turga: vahiy, ilhom va farosatga bo'linadi. Vahiy payg'ambarlarga, ilhom avliyolarga, farosat esa sof qalbli sufiylarga beriladi.

Xalqimizning ma'naviy merosi nihoyatda boy va rang-barang bo'lib, uning shakllanishida tasavvuf ta'limoti alohida o'rin egallaydi. Tasavvuf ilmi asrlar davomida yurtimizda keng tarqalib, mukammal shakl topgan va o'z ta'sirini jamiyat hayotining ko'plab jabhalariga o'tkazgan. Xususan, tasavvuf tarixida Xojagon tariqati katta ahamiyatga ega bo'lib, uning asoschilaridan biri sifatida Xoja Abduxoliq G'ijduvoniylar nomi alohida e'tirof etiladi.

Uning tasavvufdagi eng muhim yutuqlaridan biri — xufya (yashirin) zikr ta'limotidir. Ustozi Hamadoniydan o'zlashtirgan bu ta'limotni G'ijduvoniylar yanada mukammallashtirdi. Unga ko'ra, zikr qalban, jimlikda ado etilishi lozim, chunki baland ovoz bilan aytilgan zikrda shaytonning aralashuvi ehtimoli mavjud bo'ladi. Bu g'oya hadislariga asoslanib, chuqur diniy izohlar bilan mustahkamlangan. Masalan, u "Ash-shaytoni yajri min ibni odama majro ad-dam" hadisiga asoslanib, qalbdagi zikrni afzal deb bilgan.

Abduxoliq G'ijduvoniylar hayoti va faoliyati haqida aniq ma'lumotlar ko'proq tasavvuf adabiyotlarida, xususan, Muhammad Tojiddin Tohir Eshon tomonidan yozilgan "Tazkirai Naqshbandiya" asarida uchraydi. Mazkur manbada Abduxoliq G'ijduvoniylar shaxsiyati, ilmiy faoliyati va tasavvuf tarixidagi o'рни haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Tohir Eshon o'z asarida Abduxoliq G'ijduvoniylar haqida gapirib, uni Xojagon tariqati asoschilaridan biri sifatida e'tirof etadi. U asarda nafaqat Abduxoliq G'ijduvoniylar, balki uning ustozlari va izdoshlarining ham hayoti va ilmiy faoliyati haqida ma'lumot beradi. Tohir Eshon bu asarni yaratishda avvalgi olimlarning asarlaridan foydalangan va ular orqali tasavvuf tarixining uzviy davomiyligini ta'minlashga intilgan.

"Tazkirai Naqshbandiya" asarida Abduxoliq G'ijduvoniylar va uning zamondoshlari haqida keltirilgan ma'lumotlar boshqa manbalarda kam uchraydi. Bu esa, mazkur asarning tarixiy va ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi. Tohir Eshon Abduxoliq G'ijduvoniylar haqida so'z yuritarkan, uning faqatgina ilm-fan va tasavvuf rivojiga emas, balki butun jamiyatning ma'naviy hayotiga ta'sir ko'rsatganini ham ta'kidlaydi.

Xoja Abduxoliq G'ijduvoniylar o'z ta'limotida nafaqat zohiriy ilmni, balki batiniy kamolotni ham targ'ib qilgan. U, insonning qalbini poklash, nafsini tarbiyalash va Allohga chin dildan yaqinlashish g'oyalarini asosiy tamoyil sifatida ilgari surgan. Uning o'gitlari va ta'limotlari keyinchalik Naqshbandiya tariqati shakllanishi va rivojlanishiga mustahkam zamin tayyorlagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduxoliq G'ijduvoniylar va tasavvuf: ilmiy konferensiya ma'ruzalari tezislari. — Toshkent, 2003. Mas'ul muharrir: O'zR FA akademigi M.M. Hayrullaev
2. Tohir Eshon, Tazkirayi Naqshbandiya, O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondi, XVIII asr
3. Abduxoliq G'ijduvoniylar va tasavvuf: ilmiy konferensiya ma'ruzalari tezislari. — Toshkent, 2003. Mas'ul muharrir: O'zR FA akademigi M.M. Hayrullaev
4. XojaI Jahon-Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniylar. Nashrga tayyorlovchi, tarjimon va izoh mualliflari: Mahmudxon Mahmud Hasanxon Mahmud o'g'li, Gulbahor Muzaffar qizi. — Toshkent: "Navro'z", 1994
5. Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniylar. Vasiyatnoma. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1993.